

CAPELA SF. IACOB DIN SEBEȘ – ABORDĂRI ISTORIOGRAFICE

Călin ANGHEL

La sfârșitul secolului al XVIII-lea încă se mai considera că această capelă, situată în partea de nord a corului bisericii, era cea mai veche biserică a orașului. În lucrarea *Topographie der Stadt Mühlbach* (1785), Georg Marienburger scria: „[...] imediat, pe partea de miazănoapte a bisericii, stă încă acea capelă veche [...], care, după toate aparențele, va fi fost prima Casă a Domnului construită de primii sași care s-au așezat aici [...]”¹. Friedrich Müller este primul care afirmă că această capelă nu poate data din secolul al XII-lea. Ea este o creație a stilului gotic și poate fi datată în unul din secolele următoare². Mai târziu, Viktor Roth, comparând elementele stilistice ale capelei cu cele ale corului gotic al bisericii parohiale, a ajuns la concluzia că ea a fost construită în cel de al treilea sfert al secolului al XIV-lea³.

Nu se cunoștea nici destinația capelei. Friedrich Müller aprecia că ea putea să servească drept baptisteriu sau era închinată unui sfânt. Emil Sigerius consideră că putea fi o capelă cimiterială, dar nu exclude nici celelalte două ipoteze avansate de Friedrich Müller⁴. Viktor Roth nu crede că această capelă ar fi fost construită pentru a folosi comunității, pe perioada ridicării noii biserici, ca loc pentru desfășurarea liturghiei și nici ca baptisteriu sau capelă funerară. El crede că a fost consacrată unui sfânt, ca urmare a donației unui sebeșean înstărit⁵.

Theobald Streitfeld (1902–1985) a fost primul cercetător care a pus capela în legătură cu știrile documentare, într-un articol publicat în anul 1936⁶. Este vorba de un document datând din 1382 în care se vorbea de o sumă de 150 de florini care trebuia să revină unei capele din Sebeș cu hramul Sf. Iacob⁷. În oraș nu a existat o altă biserică, cu hramul Sf. Iacob la care să se fi referit acest document. Au existat unele îndoieli în privința hramului bisericii mănăstirii dominicane. Biserica se află pe o stradă ce a purtat pentru mult timp numele Jakobigasse și a apărut întrebarea dacă nu cumva ea avea hramul Sf. Iacob. Ipoteza nu se putea confirma, deoarece în anul 1382 biserica gotică a mănăstirii

¹ Apud *Atlas* 2004, p. X.

² Streitfeld 1936, p. 287.

³ Roth 1929, p. 38-39.

⁴ Streitfeld 1936, p. 287.

⁵ Roth 1929, p. 39.

⁶ Streitfeld 1936, p. 287-306.

⁷ *Ibidem*, p. 292.

exista deja și datorită dimensiunilor sale nu putea fi numită capelă. Cum biserica parohială iese (din start) din discuție, singura construcție la care se putea referi documentul rămânea capela situată în partea de nord a corului gotic. Theobald Streitfeld a ajuns la concluzia că ea a fost dedicată Sfântului Jacobus Major (Iacob cel Mare sau cel Bătrân), patronul pelerinilor. Între statuile care decorează corul, Viktor Roth a identificat una care îl reprezintă pe acest sfânt. Ea este amplasată pe un contrafort de pe latura de nord a corului și putea fi văzută din altarul capelei (**fig. 1**). Viktor Roth nu vede în această poziționare a statuii o simplă coincidență⁸.

În urma săpăturilor arheologice efectuate cu ocazia restaurării bisericii evanghelice din Sebeș, în infrastructura turnului de colț din sud-estul incintei acesteia au fost descoperite fundațiile unei clădiri mai vechi. Este vorba de o absidă cu contraforturi și părți din zidurile de sud și nord ale unei capele, cu puțin mai mică decât cea care s-a păstrat în partea de nord a corului. Această descoperire a redeschis discuția referitoare la capela Sf. Iacob. Încă din anul 1959, Virgil Vătășianu afirma, pe baza analizei stilistice a capelei din nordul corului, că aceasta nu a fost construită în cel de al treilea sfert al secolului al XIV-lea, cum se credea, și o datează în penultimul deceniu al aceluiași secol⁹. Ulterior Viktor Kotrba, după o vizită la Sebeș, se pronunță pentru ipoteza situării construcției capelei în primele decenii ale secolului al XV-lea¹⁰. Mai mult, după apariția articolului lui Theobald Streitfeld referitor la capela din Sebeș, în 1937 a fost publicat în cel de al patrulea volum al *Urkundenbuch*-ului un alt document referitor la o capelă cu hramul Sf. Iacob, datând din 1426¹¹.

Radu Heitel considera că acea capelă, ale cărei fundații au fost descoperite sub turnul fortificației bisericii, a fost construită după invazia tătarilor, în cel de al treilea sfert al secolului XIII-lea, în perioada în care se desfășurau lucrările la bazilica romanică sub influența mănăstirii de la Cârța. Deci ea exista înainte de ridicarea corului. Nu exclude posibilitatea ca aceasta să fie capela Sf. Iacob la care se referea documentul din 1382. Probabil că documentul din 1426 se referă la capela din nordul corului, care poate fi datată ulterior construirii acestuia¹². Faptul că între edificarea celor două capele s-a scurs destul de puțin timp ne determină să ne întrebăm dacă nu cumva ele nu au coexistat o perioadă. Dacă admitem ipoteza că documentul din 1382 se referă la vechea capelă și știind că era închinată Sfântului Iacob se pune atunci o altă întrebare și anume care era hramul celeilalte capele, cea situată în partea de nord a corului? Este posibil să fi existat și să fi funcționat în același timp două capele închinat aceluiași sfânt? Rămâne necunoscut și momentul în care capela din partea de sud a corului a fost înglobată în turnul fortificației. Theobald Streitfeld consideră că răspunsul l-ar putea oferi istoricul clădirii în subsolul căreia au fost descoperite fundațiile

⁸ *Ibidem*, p. 295.

⁹ Vătășianu 1959, p. 240.

¹⁰ Streitfeld 1976, p. 117.

¹¹ *Ibidem*, p. 111.

¹² *Ibidem*, p. 118-119.

vechii capele. El apreciază că la sfârșitul secolului al XIV-lea sau la începutul celui de al XV-lea ea și-a pierdut funcția de edificiu sacral. Nu exclude posibilitatea ca ridicarea fortificației din jurul bisericii să fi avut loc în paralel cu cea a orașului, în această perioadă, nu în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, așa cum afirmă Ferdinand Baumann¹³. În acest context al fortificării bisericii, vechea capelă putea fi transformată sau înglobată într-un turn.

În articolul publicat în anul 1967 de către membrii colectivului care a participat la lucrările de restaurare a bisericii, se afirmă că biserica romanică era înconjurată cu o incintă de formă eliptică și că urme ale acesteia au fost descoperite în apropierea corului. După construirea corului gotic, incinta a fost lărgită. S-a demolat o parte din ziduri și noua fortificație va avea un plan aproape dreptunghiular¹⁴. E posibil ca acum, cu ocazia acestor lucrări, să se fi realizat și transformarea vechii capele în turn al fortificației bisericii.

Dacă cea veche nu mai exista în deceniul trei al secolului al XV-lea, atunci documentul din 1426, în care este menționată pentru a doua oară o capelă cu hramul Sf. Iacob, poate fi considerat un act care înfățișează construirea celei noi, situată în partea de nord a corului. Citorii ei au fost frații Trutemberger, reprezentanți ai unei influente familii din oraș¹⁵. Theobald Streitfeld vede două indicii, conform cărora și cea de a doua capelă a fost dedicată sfântului Iacob. Primul dintre ele este numele unei străzi principale, Jakobigasse, din Sebeș, iar cel de al doilea se desprinde din textul privilegiului acordat Sebeșului de către Sigismund de Luxemburg, la 23 nov. 1387, prin care li se permitea locuitorilor să-și ridice un zid de piatră în jurul orașului. Regele a specificat în document, poate la solicitarea sebeșenilor, ca pe viitor, până la sărbătoarea Sf. Iacob, la târgul orașului să nu poată fi vândut alt vin decât cel produs în Sebeș. Aceste observații demonstrează faptul că Sf. Iacob se bucura de o deosebită prețuire în rândul comunității acestui oraș¹⁶. Ea a fost edificată în primele decenii ale secolului al XV-lea, când s-a dorit reluarea lucrărilor la biserică, pentru terminarea acesteia, conform planului inițial, înainte ca această idee să fie definitiv abandonată.

Cercetătoarea Livia Varga are o altă opinie referitoare la datarea capelei din partea de nord a corului bisericii. Ea susține că a fost construită imediat după terminarea lucrărilor la cor și, probabil, dată în folosință în 1382¹⁷. În anul 1983, Theobald Streitfeld revine, pentru ultima dată, asupra acestui subiect, răspunzând astfel criticilor care i-au fost aduse articolului din 1976, argumentându-și poziția, pe care o susține și cu această ocazie. Consideră opinia cercetătoarei maghiare, referitoare la datarea capelei, ca fiind o presupunere lipsită de temei¹⁸.

¹³ *Ibidem*, p. 130.

¹⁴ Angelescu *et alii* 1967, p. 114.

¹⁵ Streitfeld 1976, p. 130.

¹⁶ *Ibidem*, p. 130-131.

¹⁷ Varga 1984, p. 63.

¹⁸ Streitfeld 1983, p. 202.

Capela situată în partea de nord a corului bisericii evanghelice din Sebeș este o construcție de mici dimensiuni, alcătuită dintr-o mică navă de formă pătrată și o absidă poligonală în partea de est. Ea a fost construită din piatră de carieră, prelucrată sumar și piatră de talie la colțuri și la contraforturi. Nava este acoperită cu o boltă în cruce ale cărei muchii se sprijină pe ogive, iar absida cu o boltă sixpartită (**fig. 2**). Ogivele par a se naște direct din zidurile capelei, de aici lipsind consolele. Bolțile se încheie cu două chei de boltă, una decorată cu motive florale, în navă, iar cealaltă, din absidă, cu o figură umană (faun?). La restaurarea din 1961-1964, au fost descoperite urme de frescă pe paramentele interioare ale zidurilor capelei¹⁹.

În exterior, la marginile fațadei de vest sunt dispuse două contraforturi de colț, iar pe perimetrul absidei, începând cu zona de racord cu nava sunt dispuse încă șase (**fig. 3**). Acestea au un soclu profilat și se încheiau în partea superioară cu câte un mic fronton, ce purta un fleuron. La absidă, partea superioară a spațiilor dintre contraforturi este străpunsă de ferestre. Ferestrele erau bipartite, fiind lipsite de menouri până la restaurarea din anii '60 ai secolului trecut. Mulurile decorului, în formă de trilobi și patrulebi înscriși în pătrat și unele forme alungite dovedesc că ne aflăm într-o fază târzie a stilului gotic. Desenul acestor muluri poate fi datat în ultimii ani ai secolului al XIV-lea²⁰. În centrul fațadei de vest se deschide un portal, îngust și destul de înalt, care se încheie în partea superioară cu un fronton triunghiular.

Cercetări viitoare, de arhivă, stilistice, arheologice și de parament vor trebui să clarifice momentul edificării capelei și relația acesteia cu celelalte monumente care alcătuiesc ansamblul arhitectonic al Pieței centrale a orașului Sebeș.

The St. Jacob's Chapel from Sebeș - Historiographic Approaches

(Abstract)

At the end of the 18th century, the chapel located north of the church choir was still considered to be the oldest church in town. Friedrich Müller was the first historian to assert that this chapel cannot be dated in the 12th century. Pertaining to the Gothic style, it could date from one of the following centuries. Later on, by comparing the stylistic elements of the chapel with those of the Gothic choir of the parish church, Viktor Roth concluded that it was built in the third quarter of the 14th century.

The destination of the chapel was also unknown. Friedrich Müller believed that it either served as baptistery or was dedicated to a certain saint. Emil Sigerius considers it may have been a graveyard chapel, but does not exclude the two hypotheses launched by Friedrich Müller either. Viktor Roth does not believe this chapel to have been built to aid the community until the new church was finished, neither as place for the liturgy celebration, nor as baptistery or funerary chapel. He is of the opinion that it was dedicated to a saint due to the donation of a wealthy inhabitant of Sebeș. Theobald Streitfeld was the first researcher to make a connection

¹⁹ Heitel 1964, p. 33.

²⁰ Vătășianu 1959, p. 241.

between the chapel and a documentary reference in an article published in 1936. The document in question dates from 1382 and mentions a sum of 150 Florins meant for a chapel from Sebeș dedicated to St. Jacob.

The archaeological excavations undertaken on the restoration of the Evangelical Church in Sebeș revealed the foundations of an older building within in the infrastructure of the tower situated in the southeast corner of the church fortress: an apse endowed with buttresses and fragments of the northern and southern walls of a chapel that was slightly smaller than the one located north of the choir. This discovery reopened the discussion on St. Jacob's Chapel. Radu Heitel held that the chapel whose foundations had been discovered underneath the fortress tower was built after the Tatar invasion, namely, in the third quarter of the 13th century, during the construction of the Romanesque basilica under the influence of the monastery from Cârța. Therefore, it existed before the building of the choir. After Theobald Streitfeld published his article on the chapel from Sebeș, another document regarding a chapel dedicated to St. Jacob dating from 1426 appeared in 1937 in the fourth volume of the *Urkundenbuch*. Considering the fact that the old one had disappeared by the third decade of the 15th century, this document can be considered to refer to the new chapel that was built north of the choir. Its founders were the brothers Trutemberger, members of an influential local family. The chapel located in the north part of the choir of the Evangelical Church from Sebeș is a small-sized construction encompassing a small square-shaped nave and a polygonal apse to the east.

Explanation of figures

Fig. 1. The architectural ensemble of the Large Square in Sebeș – detail.

Fig. 2. St. Jacob's Chapel – interior.

Fig. 3. St. Jacob's Chapel – exterior.

Abrevieri bibliografice

- Angelescu *et alii* 1967 - Mariana Angelescu, Gustav Gündisch, Albert Klein, Harald Krasser, Theobald Streitfeld, „Restaurarea unui monument de arhitectură din epocile romanică și gotică în cadrul ansamblului de monumente feudale de la Sebeș-Alba”, în *Monumente Istorice. Studii și Lucrări de Restaurare*, 1, 1967, p. 90-119.
- Atlas 2004 - *Sebeș. Atlas istoric al orașelor din România. Vol III, Fascicula 2*, București, Ed. Enciclopedică, 2004.
- Heitel 1964 - Radu Heitel, *Monumentele medievale din Sebeș-Alba*, Ed. Meridiane, București, 1964.
- Roth 1929 - Viktor Roth, *Die evangelische Kirche A. B. in Mühlbach*, Mühlbach, 1929.
- Streitfeld 1936 - Theobald Streitfeld, „Die Capella Sancti Jacobi in Mühlbach”, în *SV*, 59, 1936, p. 287-306.
- Streitfeld 1976 - Theobald Streitfeld, „Mittelalterliche Kapellen in Mühlbach”, în *Studien zur siebenbürgische Kunstgeschichte*, Köln, Wien, 1976, p. 110-133.

- Streitfeld 1983 - Theobald Streitfeld, „Die Jakobuskapelle in Mühlbach (ein Nachwort)”, în *ZSL*, 6. (77.) Jahrgang, Heft 2/1983, p. 199-203.
- Varga 1984 - Livia Varga, *A Szászsebesi evangélikus templom középkori építéstörténete*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.
- Vătășianu 1959 - Virgil Vătășianu, *Istoria Artei feudale în Țările Române*, I, București, Editura Academiei R.P.R., 1959.

Cuvinte cheie: capelă, Sf. Iacob, Sebeș, Transilvania, absidă, gotic, Theobald Streitfeld.

Keywords: chapel, St. Jacob, Sebeș, Transylvania, apse, Gothic, Theobald Streitfeld.

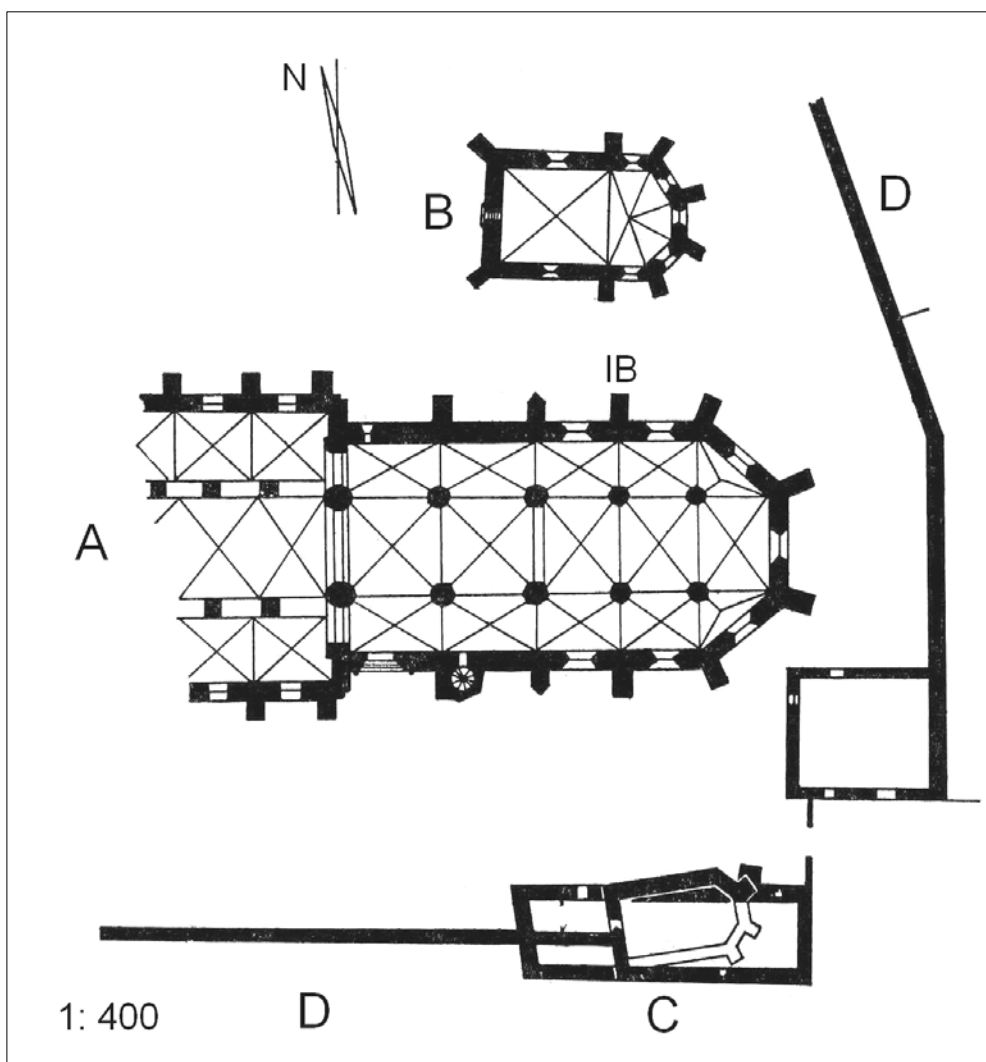

Fig. 1. Ansamblul arhitectural al Pieței Mari a orașului Sebeș – detaliu
 (după Theobald Streitfeld, *Mittelalterliche Kapellen in Mühlbach*, în *Studien zur siebenbürgische Kunstgeschichte*, Köln-Wien, 1976, p. 114.)

Legendă:

A – biserica parohială Sf. Maria.

B – capela datând de la sfârșitul secolului al XIV-lea sau începutul secolului al XV-lea.

C – fundația capelei datând din a doua jumătate a secolului al XIII-lea.

D – fragmente din incinta bisericii.

IB – amplasarea statuii reprezentându-l pe Sf. Iacob cel Bătrân.

Fig. 2. Capela Sf. Iacob – interior

Fig. 3. Capela Sf. Iacob – exterior